

УДК 378.091.12.011

Г. М. Строганова**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Строганова Г. М. Шляхи формування пізнавальної самостійності майбутніх учителів української мови.

У статті представлено особливості професійної підготовки вчителів. Проведено аналіз шляхів формування пізнавальної самостійності майбутніх фахівців. Визначено основні педагогічні вимоги до формування творчого мислення, пізнавальної самостійності майбутніх учителів української мови.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, навчання, знання, уміння, навички.

Строганова Г. М. Способы формирования познавательной активности будущих учителей украинского языка.

В статье представлено особенности профессиональной подготовки учителей. Проведено анализ способов формирования познавательной самостоятельности будущих специалистов. Определены основные педагогические условия к формированию творческого мышления, познавательной самостоятельности будущих учителей украинского языка.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, обучение, знание, умение, навыки.

Stroganova G. M. The way of formation of cognitive independence of the future teachers of the Ukrainian language.

The article presents the peculiarities of professional training of teachers. The analysis of ways of formation of cognitive independence of future specialists. Defines the main pedagogical requirements to the formation of creative thinking, cognitive independence of the future teachers of the Ukrainian language.

Key words: cognitive independence, training, knowledge, ability, skills.

Одним із найважливіших стратегічних завдань модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Життя висуває нові вимоги до освіченої людини. На сьогодні потрібні спеціалісти, з одного боку, з широкою університетською освітою, що поєднують універсальність та професіоналізм, з іншого боку, нова парадигма освіти передбачає пріоритет особистісного навчання. Розв'язання цього завдання можливе за умови оновлення педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання. Актуальність дослідження полягає в тому, що пізнавальна самостійність є необхідною для сучасних учителів, творчих, активних, ініціативних. Саме пізнавальна самостійність стимулює подальший самостійний саморозвиток конкурентоспроможних фахівців, готових до роботи в освітніх закладах та оперативно реагувати на зміни, що відбуваються.

Проблемі формування пізнавальної самостійності особистості приділялася належна увага в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях різних періодів розвитку педагогічної науки, вона продовжує цікавити вчених на сучасному етапі. Шляхи розвитку пізнавальної самостійності особистості досліджували відомі психологи, педагоги, дидакти (Л. Арістова, Ю. Бабанський, П. Гальперін, Є. Голант, Б. Єсіпов, О. Леонтьєв, П. Підкасистий, Н. Половникова, О. Савченко, Р. Срода, Н. Тализіна, І. Унт, Т. Шамова та ін.). Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що професійна перспектива, безумовно, пов'язана із самостійністю учнів, студентів, майбутніх спеціалістів, зокрема з рівнем сформованості у них пізнавальної самостійності. Однак, незважаючи на глибину та різноманітність поглядів, проблемі інноваційної професійної підготовки учителя української мови і літератури приділено недостатньо мало уваги.

Метою нашої праці є визначення основних шляхів формування пізнавальної самостійності майбутніх учителів української мови.

Психологи розуміють під самостійністю якість особистості, що відображає певні здібності, властивості особистості, набір різних навичок, власний спосіб мислення і діяльності людини тощо. Так, С. Рубінштейн визначав самостійність як «незалежність», як характерну особливість волі [5]. На думку О. Леонтьєва, самостійність є рисою особистості, яка з'ясовує вибір та реалізацію певного способу виконання завдань [3]. За Н. Менчинською, самостійність розуміють як якість розуму, що є необхідною умовою для продуктивної мисленнєвої діяльності [4].

Серед педагогів немає уніфікованого трактування поняття

самостійність. З педагогічного погляду пізнавальна самостійність ґрунтується на пізнавальній діяльності, у процесі якої відбувається збагачення особистості новими знаннями і вміннями, без яких неможливе самостійне пізнання дійсності. Це поняття є показником якості особистості, що виражається в умінні ставити перед собою певну мету, домагатися її досягнення власними силами [2]. Формування пізнавальної самостійності важливе для професійної діяльності майбутнього вчителя-словесника, здатного до самонавчання, саморозвитку і самоактивізації.

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що дослідники доходять спільної думки щодо визначення і характеристики самостійності як готовності до активних дій. Особливістю означеного процесу є вміння бачити проблеми й знаходження способів їх розв'язання, міркувати, діяти з творчою ініціативою, успішно досягати поставленої мети. Активність і самостійність людини визначають продуктивність її роботи. Саме тому формування активності й самостійності у студентів є одним із основних завдань для кожного викладача.

Під час формування самостійності актуалізуються й активізуються базові знання, уміння і навички студентів, а на її розвиток впливає готовність до дії, до діяльності. Саме особистісно зорієнтована освіта забезпечує розвиток і саморозвиток особистості студента, виходячи з проявів його індивідуальних особливостей. В умовах такого навчання до викладачів висувають спеціальні вимоги. С. Вітвицькою було зазначено, що викладання навчальної дисципліни у вищій школі даватиме ефективні результати за дотримання викладачем таких вимог:

- програма навчальної дисципліни повинна враховувати детальне та поглиблене вивчення найважливіших проблем, ідей і тем, які сприяють розвитку у студентів пошуково-перетворювального стилю мислення;

- викладання навчальної дисципліни має забезпечувати якісне засвоєння базових знань; умінь і навичок, розвиток дивергентного мислення й навичок його практичного застосування, що сприяє переосмисленню здобутих знань і генерування нових ідей;

- забезпечення можливості студентам отримувати нову інформацію, прищеплення їм бажання самостійно набувати знання;

- наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, надання студентам можливості вільного використання художніх, наукових і навчальних джерел;

- заохочення ініціативи та самостійності у навчанні; сприяння

бажанню до професійної діяльності, розвитку усвідомлення своїх обов'язків щодо інших людей, природи тощо [1, с. 2].

Під час навчання студентам надаються нові знання, пропонуються різноманітні пізнавальні завдання, організовується самостійна робота із засвоєння, закріплення і застосування знань, вироблення спеціальних умінь і навичок, проводиться перевірка й корекція якості знань, умінь та навичок. Для успішної роботи мають бути сприятливі умови для різноманітних виявів самореалізації студентів. Розвиток пізнавальної самостійності у процесі фахової підготовки учителя української мови буде вдалим, якщо:

- моделюється професійне середовище;
- актуалізується суб'єктивна позиція студента в навчальному процесі;

- чітко додержуватися алгоритму дій;
- реалізується комплекс педагогічних умов.

Для успішного формування майбутніх фахівців необхідно створити педагогічні умови, що вимагає розробки й реалізації науково-методичного забезпечення як сукупності методів, форм і засобів, педагогічних заходів. Педагогічними умовами розвитку пізнавальної самостійності вважають:

- когнітивні, що полягають в інтенсифікації процесу навчання і засвоєння знань, забезпеченні варіативності змісту освіти в контексті діяльності майбутнього спеціаліста;

- проектувальні формують уміння прогнозувати, передбачати розвиток навчальної ситуації, прогнозувати власну систему педагогічної діяльності;

- аксіологічні, що стимулюють мотивації (навчальної, творчої) у досягненні майбутньої професії, формуванні ціннісного ставлення до пізнавальної самостійності;

- праксіологічні, суть яких полягає в моделюванні ситуацій самостійної пізнавальної діяльності задля розвитку інтелектуально-пізнавальних умінь і навичок (лінгвістичних, пошукових, інформаційно-аналітичних та ін.);

- рефлексійні, допомагають у розвитку самокритичності, прагнення до постійного самовдосконалення, самооцінки, самоконтролю.

На якість реалізації педагогічних умов, зазначених вище, впливають такі психологічні фактори:

- інтенсивність освітнього середовища;
- емоційно-психологічний клімат;

- сприяння формуванню пізнавальної мотивації;
- демократичність освітнього середовища та ін.

Зазначені психологічні фактори мають різне значення для викладача і для студента. Так, фактор інтенсивності освітнього середовища для студентів проявляється в обсязі, складності навчальних завдань тощо; для викладачів – в обсязі навчального навантаження.

На сьогодні до проблеми розуміння і функціонування освітнього середовища у психології та педагогіці висувають цілий ряд вимог. Деякі дослідники розглядають освітнє середовище як сукупність узаємопов'язаних, узаємодоповнюючих і взаємозалежних факторів (педагогічних, соціально-психологічних, матеріальних, просторово-предметних та ін.), що суттєво впливають на характер освітнього середовища.

У процесі навчання основну увагу слід приділяти організації діяльності студентів у всіх формах і способах, що представляють нову стратегію підготовки спеціалістів – не просто формування теоретичного мислення, але й цілеспрямоване формування професійної підготовки до роботи в навчальних закладах усіх типів.

Концептуальною основою є принципи інтеграції, диференціації і системності, а основним вважаємо – систематичності, що реалізується і в навчанні, і у вихованні особистості майбутнього вчителя-словесника. Так, психологічними факторами, що беруть участь у формуванні творчого мислення, пізнавальної самостійності майбутнього фахівця, є:

- створення педагогічної ситуації успіху (не пригнічувати інтуїцію студента, перевіряти інтуїцію логікою, заохочувати за спробу використання інтуїції);
- формування впевненості в собі, своїх силах і здібностях;
- пам'ятати, що позитивні емоції сприяють проявам творчого мислення;
- на практичних і семінарських заняттях стимулювати прагнення студента до самостійного вибору мети, завдань і засобів їх розв'язання;
- розвивати творчу уяву, фантазію;
- формувати вміння виявляти суперечності і свідомо продукувати їх;
- часто використовувати проблемні методи, які стимулюють установку на самостійну пізнавальну діяльність;
- однією з основних умов розвитку самостійності студентів є спільна з викладачем дослідницька діяльність.

Отже, навчаючись, студенти мають оволодіти вміннями і

навичками взаємодіяти і працювати самостійно. Під час розвитку самостійної пізнавальної діяльності в них формується професійна самостійність, яку розуміють як здатність орієнтуватися у вимогах зі спеціальності, уміння самостійно планувати, виконувати та контролювати процес освіти. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що основними шляхами формування пізнавальної самостійності є додержання викладачем певних вимог, педагогічні умови, психологічні фактори тощо.

Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання навчально-методичного забезпечення (інноваційних технологій, форм, методів, засобів) педагогічних умов формування вмінь пізнавальної самостійності майбутніх учителів української мови.

Література

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. [для студ. магістр.] / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної л-ри, 2003. – 316 с.
2. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – [2-е изд.]. – М. : ИЦ «Академия», 2005. – 176 с.
3. Леонтьев А. Н. Психология познавательной деятельности / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 151 с.
4. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития Школьника : Избр. психол. труды / Н. А. Менчинская. – М. : Педагогика, 1989. – 218 с.
5. Рубинштейн Л. С. Основы общей психологии / Л. С. Рубинштейн. – М. : Учпедгиз, 1946.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013 р.